

Anna Bujko

Biblioteka Uniwersytecka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Scholastyka Baran

Biblioteka Uniwersytecka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

„Przegląd Weterynaryjny” jako forma konsolidacji polskiego środowiska weterynaryjnego we Lwowie. Nie tylko o weterynarii¹

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie historii, struktury i tematyki czasopisma naukowego „Przegląd Weterynaryjny” wydawanego w latach 1886–1939 we Lwowie. Konsolidacja polskiego środowiska weterynaryjnego na ziemiach polskich nastąpiła dość późno. Dopiero w 1886 roku udało się powołać we Lwowie piątą w Europie i pierwszy na ziemiach polskich pod zaborami periodyk o tematyce weterynaryjnej (dotychczas istniały branżowe czasopisma we Francji, Anglii, Niemczech oraz Rosji). Należy podkreślić, że jest to pierwsze naukowe czasopismo weterynaryjne wydawane w języku polskim. Do 1886 roku przedstawiciele środowiska weterynaryjnego publikowali w prasie ogólnej, czasopismach medycznych, przyrodniczych, lekarskich oraz czasopismach weterynaryjnych za granicą.

„Przegląd Weterynaryjny” stanowi dziedzictwo polskiej myśli weterynaryjnej XIX i XX wieku. Posiada ogromną wartość zarówno historyczną, jak również archiwalną. Dokumentuje drogę kształtowania się tożsamości zawodowej polskich lekarzy weterynarii. Jest nieocenioną skarbnicą wiedzy z szeroko rozumianej medycyny weterynaryjnej. Wiedza ta jest tym cenniejsza, iż dotyczy weterynarii na ziemiach polskich pod zaborami. Autorami artykułów w „Przeglądzie Weterynaryjnym” byli przeważnie wybitni lekarze weterynarii – Polacy, stosujący opisywane metody leczenia w praktyce zawodowej (z czasem popularność periodyku przyciągnęła także autorów zagranicznych). Zawiera cenne informacje również z zakresu medycyny, prezentując nowoczesne metody leczenia człowieka. Ale nie tylko. „Przegląd Weterynaryjny” to także doskonałe źródło do historii społecznej i gospodarczej. Zawiera bowiem informacje na temat ówczesnych zagrożeń dla człowieka, liczne dane statystyczne, informacje na temat bieżących wydarzeń (także kulturalnych), sytuacji gospodarczej i społecznej na ziemiach polskich pod zaborami oraz w innych krajach.

Słowa kluczowe: historia polskiej weterynarii, pierwsze polskie czasopismo weterynaryjne, piśmiennictwo weterynaryjne, szkolnictwo weterynaryjne, weterynaria na ziemiach polskich

¹ Tekst jest skróconą wersją artykułu A. Bujko, S. Baran, *Zarys dziejów „Przeglądu Weterynaryjnego” (historia, tematyka, redaktorzy)*. Pobrane 10 kwietnia 2018 z <<http://wmbc.olsztyn.pl/Content/5467/Przegl%C4%85d%20Weterynaryjny%2015%20II%202018.pdf>>.

Konsolidacja polskiego środowiska weterynaryjnego na ziemiach polskich nastąpiła dość późno, co jest oczywiście zrozumiałe. Dopiero bowiem w 1886 r. udało się powołać pierwszy na ziemiach polskich i wydawany w języku polskim organ powstałego we Lwowie Towarzystwa Weterynaryjnego – „Przegląd Weterynaryjny”, które było szóstym czasopismem branżowym w Europie. Celem artykułu jest przedstawienie etapów konsolidacji polskich weterynarzy – od rozwoju szkolnictwa weterynaryjnego, poprzez utworzenie Towarzystwa i wreszcie czasopisma branżowego. W niniejszym artykule dokonano analizy i systematyzacji treści publikowanych na jego łamach, które z jednej strony dokumentowały drogę kształtowania zawodowej tożsamości polskich lekarzy weterynarii, z drugiej natomiast przedstawiały przejawy życia gospodarczego, społecznego, politycznego, itp. na ziemiach polskich i na świecie. Celem artykułu jest jedynie zarysowanie tematyki periodyku oraz wskazanie problemów z innych dziedzin. Dowodzi to bowiem różnorodności poruszanych tematów oraz otwartości redaktorów tego ukazującego się przez ponad 53 lata czasopisma branżowego. Jest również wyrazem ewoluujących w XIX i na początku XX w. konwencji i standardów w ówczesnym prasoznawstwie.

Szkolnictwo weterynaryjne

Rozwój szkolnictwa weterynaryjnego na świecie zapoczątkowały szkoły francuskie. Do końca XVIII w. w Europie powstało 27 szkół wyższych. Z kolei rozwój polskiej weterynarii w XIX w. umożliwiły trzy ośrodki naukowe: wileński, warszawski, lwowski. W 1806 r. przy Uniwersytecie Wileńskim powstał zakład weterynarii, a w 1823 r. Instytut Praktycznej Weterynarii. Była to jednak szkoła niższego szczebla. Po zamknięciu Uniwersytetu w 1832 r. zadania Instytutu kontynuował oddział weterynaryjny przy Akademii Medyko-Chirurgicznej, gdzie utworzono Oddział Weterynaryjny. W pierwszej połowie XIX w. powstała również placówka w Warszawie, która zastąpiła zamkniętą po powstaniu listopadowym niższą szkołę weterynarii w Burakowie. W 1840 r. utworzono Szkołę Weterynarzy w Królestwie Polskim jako szkołę niższą. Do rangi szkoły wyższej została podniesiona dopiero w 1889 r. z językiem wykładowym rosyjskim². Na terenie Galicji

² G. Staśkiewicz, *Szkolnictwo weterynaryjne*, w: *Zarys historii polskiej weterynarii z podstawami deontologii*, red. S. Tarczyński, Warszawa 1990, s. 102, 106, 107, 108, 110–114. Na temat rozwoju szkolnictwa weterynaryjnego zob. także S. Brzozowski, *Zabór austriacki*, w: *Historia nauki polskiej*, t. IV. 1863–1918, cz. I i II, red. B. Suchodolski, red. tomu Z. Skubała-Tokarska, Wrocław 1987, s. 322; A. Chrószcz, M. Janeczek, *Weterynaria na ziemiach polskich*, w: *Historia weterynarii i deontologia*, red. M. Janeczek i in., Warszawa 2012, s. 240–318; S. T. Sroka, *Nauki weterynaryjne we Lwowie do roku 1945*, Rzeszów 1999, s. 13–21.

Konieczność kształcenia lekarzy weterynarii miała duże znaczenie dla funkcjonowania armii, której główny trzon stanowiła kawaleria. Pod koniec XIX w. zapotrzebowanie na konie dla armii austriacko-węgierskiej wynosiło prawie 50 tys. zwierząt w czasie pokoju i 175 tys. w czasie wojny. Armia Cesarstwa Niemieckiego potrzebowała w czasie pokoju ponad 80 tys. koni, a w czasie wojny prawie 400 tys. We Francji

tradycje szkolnictwa weterynaryjnego były jeszcze dłuższe, bo już w 1784 r. powołano katedrę weterynarii przy Wydziale Lekarskim Uniwersytetu lwowskiego. W 1871 r. Sejm Krajowy przyjął uchwałę w sprawie utworzenia samodzielnej szkoły we Lwowie. Istotny dla rozwoju polskiej weterynarii był fakt, że językiem wykładowym miał być język polski. Na ziemiach znajdujących się pod panowaniem austriacko-węgierskim była to druga wyższa szkoła weterynaryjna (pierwsza istniała w Wiedniu, trzecią utworzono w Budapeszcie³). W 1881 r. we Lwowie powołano trzyletnią Szkołę Weterynarii, przy której działała niższa szkoła kucia koni⁴. Jednym z założycieli szkoły był Piotr Seifman, który energicznie przystąpił do uruchamiania sześciu katedr i zakładów oraz dwóch klinik. Od 1894 r. Szkołą Weterynarii kierował Józef Szpilman. Poza nim związani z nią byli tacy wybitni uczeni, jak: Henryk Kadyi, Antoni Barański, Gustaw Piotrowski (wraz z Seifmanem i Szpilmanem stanowili grono uznanych medyków), Stanisław Królikowski, Paweł Kretowicz (weterynarze), Józef Nusbaum–Hilarowicz i Jan Prus (zoolodzy). Część pracowników szkoły pochodziła z Galicji (głównie z Uniwersytetu Jagiellońskiego), część z ziem zaboru rosyjskiego. Niedobory kadrowe spowodowały, że do współpracy zaproszono również wykładowców z Uniwersytetu Lwowskiego, który kształcił studentów na kierunku weterynaryjnym⁵. W 1896 r. przekształcono Szkołę Weterynarii w Akademię Weterynarii, która od 1908 r. otrzymała uprawnienia do nadawania stopni doktora oraz doktora habilitowanego⁶. Po pierwszej wojnie światowej Akademia Weterynarii we Lwowie kontynuowała swoją działalność. W 1922 r. jej nazwę zmieniono na Akademia Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie. Jej działalność zaburzył wybuch

było w tym czasie potrzebowanie na prawie 130 tys. koni w czasie pokoju i 420 tys. w czasie wojny. – *Ilość koni w armii*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1887, nr 5, s. 108. Więcej na temat lecznictwa zwierząt w wojsku zob. A. Chrószcz, M. Janeczek, op. cit., s. 316–318.

Poza obrażeniami podczas działań wojennych konie narażone były na choroby zakaźne, jak wąglik, nosaczica, choroby weneryczne, wścieklizna, bruceloza czy końska grypa (influenza). – M. Janeczek, A. Chrószcz, *Choroby zakaźne i ich zwalczanie*, w: *Historia weterynarii i deontologia*, s. 365. Przykładowo w 1886 r. odnotowano znaczny wzrost zachorowań na wąglik. – *Rocznik Statystyki Galicji 1887 i 1888*. R. 2, s. 178. Ale nie chodziło przecież tylko o kwestie militarne. Nie można zapominać o roli konia w życiu gospodarczym, społecznym, czy – ogólnie mówiąc – codziennym ówczesnych społeczeństw. Stąd na łamach czasopisma ukazywało się wiele artykułów poświęconych tematyce koni. – W. Kulczycki, *Wykaz statystyczny chorób u koni tramwajowych we Lwowie za rok 1892*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1892, nr 11 i 12, s. 128 i in.

³ Więcej na temat rozwoju nauk weterynaryjnych na ziemiach pod panowaniem monarchii austriackiej i austro-węgierskiej zob. S. T. Sroka, op. cit., s. 21–32, 34; G. Staškiewicz, op. cit., s. 135.

⁴ Jak podaje A. Zakrzewski dokładna nazwa szkoły brzmiała „Szkoła weterynarii i szkoła kucia, w połączeniu z zakładem leczenia zwierząt”. – A. Zakrzewski, *Z dziejów Przeglądu Weterynaryjnego*, „Przegląd Weterynaryjny. Wydanie jubileuszowe”, 1936, [brak numeru], s. 11. Według Stanisława Sroki nazwa szkoły brzmiała „Szkoła Weterynarii i połączona z nią szkoła kucia koni we Lwowie”. – S. T. Sroka, dz. cyt., s. 46. Na temat historii szkoły lwowskiej zob. także S. Baran, L. Lutsyk, L. Levytska, „Przegląd Weterynaryjny” (*„Przegląd Weterynaryjny” jako odzwierciedlenie medycyny weterynaryjnej, nauki i edukacji*, maszynopis, s. 3; A. Chrószcz, M. Janeczek, op. cit., s. 268–269.

⁵ G. Staškiewicz, op. cit., s. 132.

⁶ S. Brzozowski, op. cit., s. 322, 323, 324; G. Staškiewicz, op. cit., s. 132.

II wojny światowej. Na skutek zmiany granic po II wojnie światowej⁷ wielu polskich pracowników lwowskich uczelni wyjechało do Lublina, Krakowa, Puław, Warszawy. Najwięcej osób trafiło do Wrocławia, dzięki czemu Uniwersytet Wrocławski i Politechnika Wrocławska stały się kontynuatorami lwowskiej uczelni weterynaryjnej⁸.

W 1911 r. rektorem Akademii Weterynaryjnej we Lwowie został Stanisław Królikowski. Następnie funkcję tę pełnili: Mieczysław Grabowski, Stanisław Fibich, Włodzimierz Kulczycki, Kazimierz Panek, Zygmunt Markowski, Stanisław Niemczycki, Waclaw Moraczewski, Bronisław Janowski i Jerzy Aleksandrowicz. Ostatnim rektorem uczelni był Kazimierz Szczudłowski.

Galicyjskie Towarzystwo Weterynaryjne i „Przegląd Weterynaryjny”

Konsolidacja polskiego środowiska naukowego w Galicji bez wątplenia wpłynęła na rozwój XIX-wiecznej weterynarii. Kolejnym ważnym krokiem było utworzenie organizacji branżowej zrzeszającej wybitnych specjalistów, dzięki którym powstał „Przegląd Weterynaryjny”⁹, będący organem działającego od 1886 r. Galicyjskiego Towarzystwa Weterynaryjnego¹⁰. Było to pierwsze polskie towarzystwo weterynaryjne na ziemiach polskich pod zaborami. W tym samym roku ukazał się pierwszy numer czasopisma¹¹. Jego założycielami byli A. Barański, H. Kadyi, S. Królikowski, Józef Kubicki,

⁷ Tragiczny był los lwowskich profesorów podczas II wojny światowej, którzy zostali zamordowani w lipcu 1941 r. przez Niemców. Podczas tych wydarzeń życie stracił również pracownik Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie profesor Edward Hamerski. – Z. Albert, *Każń profesorów lwowskich w lipcu 1941 r.* <http://www.lwow.com.pl/albert/albert-pl.html> [dostęp: 2.10.2017 r.]. Więcej na temat losów lwowskich profesorów w czasie wojny oraz po jej zakończeniu zob. S. T. Sroka, op. cit., s. 247–259.

⁸ K. Millak, *Słownik polskich lekarzy weterynaryjnych 1394–1918*, Lublin 1960–1963, s. 144; S. T. Sroka, op. cit., s. 261–268. Do Wrocławia trafili również pracownicy Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie, ratując wiele cennych polskich zbiorów.

⁹ W opracowaniu używana jest nazwa „Przegląd Weterynaryjny”, także dla „Przeglądu Weterynaryjnego”. Różnica w nazewnictwie nie wynikała ze zmian formalnych, organizacyjnych, administracyjnych itp. czasopisma, a jedynie z obowiązujących wówczas zasad języka polskiego.

¹⁰ Galicyjskie Towarzystwo Weterynaryjne w pierwszym roku działalności zrzeszyło prawie wszystkich lekarzy weterynarii na terenie Małopolski (63 członków). W 1903 r. Towarzystwo, które liczyło 153 członków, dążyło do „rozbudowy ruchu naukowego, walczyło o reformy szkolnictwa weterynaryjnego, zwalczało partactwo, starało się o poprawę bytu zawodu oraz o rozszerzenie zasięgu działalności lekarsko-weterynaryjnej”. – A. Perenc, *Historia lecznictwa zwierząt w Polsce*, Toruń 1936, s. 396. Perenc podaje, że z chwilą utworzenia „Przeglądu Weterynaryjny” był organem Kółka Weterynarzy Lwowskich, które działało od 1865 r. Dopiero w lipcu 1886 r. przyjęto statut Galicyjskiego Towarzystwa Weterynaryjnego. – Ibidem, s. 395. Według Aleksandra Zakrzewskiego Galicyjskie Towarzystwo Weterynaryjne powstało wcześniej i w marcu 1886 r. przejęło od Kółka „Przegląd Weterynaryjny”. – A. Zakrzewski, op. cit., s. 13. Więcej na ten temat zob. S. Gajewski, *Pół wieku Towarzystwa Lekarzy Weterynaryjnych w Małopolsce*, „Przegląd Weterynaryjny. Wydanie jubileuszowe”, 1936, [brak numeru], s. 23–65; S. T. Sroka, op. cit., 238. Faktycznie Galicyjskie Towarzystwo Weterynaryjne mogło zawiązać się wcześniej, a dopiero w lipcu 1886 r. oficjalnie jego władze mogły zwrócić się do władz austro-węgierskich o zatwierdzenie statutu organizacji.

¹¹ Faktycznie założenie czasopisma miało miejsce pod koniec 1885 r. – K. Millak, *Historia prasy weterynaryjnej w Polsce*, „Medycyna Weterynaryjna”, 1959, nr 7, s. 395, 396.

Aleksander Littich, P. Seifman oraz J. Szpilman. Od 1918 r. wydawca przyjął nazwę Małopolskie Towarzystwo Lekarzy Weterynaryjnych, zmieniając także nazwę periodyku na „Przegląd Weterynaryjny. Miesięcznik poświęcony medycynie weterynaryjnej i hodowli”. Od 1924 r. miesięcznik był organem Małopolskiego Towarzystwa Lekarzy Weterynarii i Towarzystwa Lekarzy Weterynaryjnych Województwa Krakowskiego i Śląskiego (periodyk stał się również organem Krakowsko-Śląskiego Towarzystwa Lekarzy Weterynaryjnych). W 1930 r. doszło do zjednoczenia towarzystw lokalnych – od tego momentu wydawcą „Przeglądu Weterynaryjnego” było Zrzeszenie Lekarzy Weterynaryjnych Rzeczypospolitej Polskiej. W 1937 r. ponownie zmieniono tytuł na „Przegląd Weterynaryjny. Miesięcznik poświęcony naukom weterynaryjnym”¹².

Czasopismo zostało założone na terenie Galicji w 1886 r., a więc w okresie zaborów. Pomimo że konsolidacja środowiska weterynaryjnego nastąpiła dość późno, udało się we Lwowie powołać do życia szósty w Europie i pierwszy na ziemiach polskich pod zaborami periodyk o tematyce weterynaryjnej (w 1824 r. utworzono we Francji czasopismo weterynaryjne „Recueil de médecine vétérinaire”, w Anglii w 1828 r. powstał „The Veterinarian”, w Niemczech w 1834 r. „Zeitschrift für die gesammte Thierheilkunde und Viehzucht”, w Rosji „Журнал ветеринарной медицины”¹³, we Włoszech „Giornale di medicina veterinaria”¹⁴). Było to pierwsze naukowe czasopismo weterynaryjne wydawane w języku polskim. Do momentu utworzenia periodyku przedstawiciele polskiego środowiska weterynaryjnego publikowali w prasie ogólnej, czasopismach medycznych, przyrodniczych, lekarskich oraz czasopismach weterynaryjnych za granicą¹⁵. Były to przeważnie prace obcojęzyczne – w większości w języku niemieckim, co wiązało się z pobytym Polaków na zachodnich uczelniach. Należy podkreślić, iż zdecydowana większość zabytków polskiego piśmiennictwa weterynaryjnego, pochodząca z XIX w., jest tłumaczeniem autorów obcych¹⁶. Dlatego też tak ważną rolę odegrał wówczas „Przegląd Weterynaryjny”, który jest ogromną skarbnicą wiedzy. Jest ona tym cenniejsza, iż dotyczy weterynarii na ziemiach polskich. Autorami artykułów w „Przeglądzie Weterynaryjnym” byli przeważnie lekarze weterynarii – Polacy, stosujący często opisywane metody leczenia w praktyce zawodowej.

¹² Ibidem s. 398, 401, 402; G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe w Polsce w latach 1918–1939*, Kraków 2005, s. 288.

¹³ K. Millak, *Historia prasy...*, s. 394; S. T. Sroka, op. cit., s. 237, 238.

¹⁴ Ibidem, s. 238.

¹⁵ Na terenie Galicji „Przegląd Weterynaryjny” był w 1886 r. jednym siedmiu periodyków o tematyce medyczno-przyrodniczej. – *Rocznik Statystyki Galicji 1887 i 1888*. R. 2, s. 116. Więcej na temat prasy naukowej wydawanej we Lwowie zob. J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*, Kraków–Wrocław 2008, s. 119–130.

¹⁶ K. Millak, *Słownik polskich lekarzy*. O piśmiennictwie weterynaryjnym wspominają A. Chrószcz, M. Janeczka, op. cit., s. 219–233.

Redaktorzy czasopisma

Pierwszym redaktorem czasopisma był Antoni Barański. Jak podaje Konrad Millak, między członkami redakcji istniały różnice co do charakteru czasopisma. Barański miał wizję stworzenia periodyku o charakterze popularyzatorskim, tymczasem środowisko naukowe lwowskiej Szkoły Weterynarii uważało, że to pierwsze polskie czasopismo branżowe powinno mieć charakter ściśle naukowy. To spowodowało, że od numeru trzeciego objął „Redakcję Dr. Szpilman [...] do którego należy się odtąd zwracać w sprawach dotyczących »Przeglądu Weterynarskiego«. Skład komitetu redakcyjnego [pozostał] niezmienny”¹⁷. Szpilman redagował periodyk do 1898 r. Kolejnymi redaktorami głównymi byli: S. Królikowski (1899–1911), K. Panek (1911–1914), który współpracował z Karolem Malsburgiem i Stanisławem Przybyłkiewiczem. Po przerwie spowodowanej I wojną światową „Przegląd Weterynaryjny” wznowił działalność w niepodległej Polsce. Choć po odzyskaniu niepodległości kontynuowały działalność lub pojawiły się nowe towarzystwa weterynaryjne, które zaczęły wydawać własne – można powiedzieć – konkurencyjne czasopisma („Wiadomości Weterynaryjne”, „Rozprawy Biologiczne z Zakresu Medycyny Weterynaryjnej, Rolnictwa i Hodowli”, „Życie Weterynaryjne”, „Wojskowy Przegląd Weterynaryjny”¹⁸), „Przegląd” pełnił nadal bardzo ważną rolę. Uchwałą Małopolskiego Towarzystwa Lekarzy Weterynaryjnych od stycznia 1919 r. wznowiono wydawanie czasopisma. Nie obyło się jednak bez problemów. Z powodu napiętej sytuacji międzynarodowej we Lwowie (wojna polsko-ukraińska) wydano wówczas tylko jeden numer czasopisma. Jego redaktorem był K. Panek, współredaktorem Stanisław Runge. W 1920 r. ukazały się cztery numery czasopisma, których redakcję powierzono Zygmuntowi Markowskiemu. W 1921 r. wydano jeden zeszyt, w 1922 – dwa, w 1923 – trzy, 1924 r. – siedem. Od 1925 do 1938 r. każdy rocznik zawierał 12 numerów. Głównym redaktorem czasopisma nadal był Z. Markowski, którego jako współredaktor wspierał Alfred Trawiński. W 1929 r. redaktorem został Aleksander Zakrzewski i funkcję tę pełnił do końca istnienia czasopisma¹⁹. W 1939 r. wydano osiem numerów (do sierpnia 1939 r.).

¹⁷ A. Barański, *Od redakcji „Przeglądu Weterynarskiego”*, 1886, nr 1, s. 1; S. Baran, L. Lutsyk, L. Levytska, op. cit., s. 6; K. Millak, *Historia prasy...*, s. 396. „Doradzał [Zakrzewski] raczej kierunek popularyzacyjny, z głównym naciskiem na sprawy hodowlane, celem zjednania pismu poczytności również w kołach rolników i hodowców. Plany te wywołały jednak tak żywy sprzeciw w ambitnym komitecie redakcyjnym, że prof. Barański musiał złożyć w marcu 1886 kierownictwo w wytrawne ręce prof. Szpilmana, pozostając jednakże nadal w komitecie redakcyjnym”. – A. Zakrzewski, op. cit., s. 13. Zainteresowania Barańskiego koncentrowały się w dużej mierze wokół spraw praktycznych, być może stąd jego zacięcie popularyzatorskie. „Niezmiernie lubiany przez studentów nie mógł znaleźć porozumienia z profesorami i kierownictwem” Akademii Weterynaryjnej, co było przyczyną odejścia nie tylko z redakcji „Przeglądu”, ale także przejścia na wcześniejszą emeryturę. – K. Millak, *Słownik polskich lekarzy...*, s. 7.

¹⁸ Idem, *Historia prasy...*, s. 396–404; G. Wrona, op. cit., s. 288, 289.

¹⁹ K. Millak, *Historia prasy...*, s. 398, 402.

Struktura czasopisma

Redakcja „Przeglądu Weterynaryjnego” przeznaczyła „jedną część łamów dla artykułów z dziedziny weterynarii, drugą dla hodowli zwierząt domowych [oraz] sprawozdania z ważniejszych prac obcych, jako też wiadomości bieżące, dotyczące tak dobrze weterynarzy, jak i hodowców”²⁰. Dalej pisano: „W czasopiśmie tem znajdzie weterynarz i postępowy hodowca wszelkie wiadomości dotyczące ich zawodu”²¹. Zamieszczone artykuły miały być napisane językiem przystępnym, zachowując odpowiedni poziom naukowy. Redakcja miała nadzieję, że to pierwsze czasopismo naukowe, wydawane w języku polskim, „odpowie rzeczywistej potrzebie, przyczyniając się do rozwoju tak ważnej gałęzi literatury specjalnej, zjednoczy ludzi fachowych pod jeden sztandar nauki i odda tym sposobem należyte usługi naszemu krajowi”²². W skład redakcji weszli „znakomici profesorowie Kady i Szpilman, naczelny weterynarz miejski Kubicki i c[esarsko].k[rólewski]. weterynarz krajowy z namiestnictwa Littich”²³.

Jeżeli chodzi o strukturę czasopisma, można wyodrębnić następujące działy: prace oryginalne, streszczenia i oceny (dział z recenzjami), wiadomości bieżące, rozmaitości, od redakcji, wiadomości policyjno-weterynaryjne (np. doniesienia na temat zagrożeń epidemiologicznych), sprawy Towarzystwa Naukowego (później także innych towarzystw naukowych z dziedzin pokrewnych), nowości wydawnicze, reklamy, ogłoszenia oraz nekrologi. W ciągu kilkudziesięciu lat istnienia struktura czasopisma ulegała pewnym zmianom poprzez dodawanie nowych lub likwidowanie istniejących działów²⁴.

Artykułu z zakresu medycyny weterynaryjnej

Jak już wspomniano na łamach „Przeglądu Weterynaryjnego” ukazało się szereg artykułów naukowych, których autorami byli pracownicy szkoły lwowskiej. Zgodnie z intencją redaktorów w czasopiśmie publikowano materiały z weterynarii oraz dziedzin pokrewnych. Druga część tzw. prac oryginalnych była poświęcona hodowli – w dziele tym pojawiały się często porady praktyczne²⁵. W 1925 r. zmieniono nieco formułę

²⁰ A. Barański, *Od redakcyi*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1886, nr 1, s. 1.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ A. Zakrzewski, op. cit., s. 12.

²⁴ Więcej na ten temat zob. S. Baran, L. Lutsyk, L. Levytska, op. cit., s. 6, 11; A. Zakrzewski, op. cit., s. 19.

²⁵ A. Barański, *Historia bydła krajowego (Badania dotyczące ras i hodowli bydła w ubiegłych wiekach)*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1887, nr 1, s. 6–9, nr 2, s. 30–33; nr 3, s. 52–55, nr 4, s. 69–74; nr 5, s. 100–104; nr 6, s. 121–124; nr 7, s. 135–137; nr 8, s. 162–168; nr 9, s. 192–198; nr 10, s. 217–223; nr 11, s. 241–251; nr 12, s. 274–281; idem, *Maści bydła rogatego*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1886, nr 11, s. 232–234; idem, *Świnia rasy polskiej*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1886, nr 1, s. 10–11.

– podtytuł czasopisma brzmiał: „Miesięcznik poświęcony medycynie weterynaryjnej”²⁶, co wskazywałoby na zmianę profilu czasopisma z periodyku teoretyczno-praktycznego na miesięcznik o bardziej naukowym charakterze²⁷. Dopiero w ostatnim dziesięcioleciu działalności przyjęto konkretne rozwiązania organizacyjne, jak regulamin publikowania prac w „Przeglądzie Weterynaryjnym”. Ustalono również honoraria dla autorów²⁸.

Dużo miejsca poświęcano także nowinkom medycznym – lekom, szczepionkom, ówczesnym metodom leczenia. Publikowano także wyniki prowadzonych badań i eksperymentów²⁹. Prezentowano nowinki technologiczne, jak na przykład nowoczesny mikroskop „7.000 razy powiększający”³⁰. Pojawiały się także informacje epidemiologiczne w ujęciu statystycznym – dotyczące na przykład chorób zwierząt, epidemii, rodzaju i liczby szczepień itp. Stałym elementem były publikacje wyników badań żywności³¹. „Przegląd” stanowił również źródło informacji bieżących. Na jego łamach ukazywały się teksty, które miały informować o zagrożeniach, jak choroby i epidemie, informowano o zakazie przywożenia produktów z pobliskich terenów, na których pojawiały się groźne dla ludzi i zwierząt zachorowania³². Czytelnik mógł także zaczerpnąć informacji na temat sytuacji i wydarzeń na świecie. Publikowano statystyki dotyczące ras zwierząt³³, a nawet

²⁶ S. Baran, L. Lutsyk, L. Levytska, op. cit., s. 11. Jak podaje Aleksander Zakrzewski, profil czasopisma uległ zmianie już w 1910 r. Rozwój szkolnictwa weterynaryjnego i wykształcenie nowych kadr skutkowało większym zainteresowaniem publikowania w miesięczniku. Umożliwiło to wybór do druku tekstów o wysokim poziomie merytorycznym. – A. Zakrzewski, op. cit., s. 14.

²⁷ Ten kierunek zmian jest uzasadniony, jeżeli weźmiemy pod uwagę rozwój szkolnictwa weterynaryjnego w II połowie XIX w., wzrost liczby lekarzy weterynarii zwłaszcza tych, którzy wybierali ścieżkę naukową. Pomimo zmiany nazwy sama struktura periodyku nie uległa tak wielkim zmianom – nadal zamieszczano w nim treści o charakterze praktycznym.

²⁸ Do końca 1936 r. na łamach „Przeglądu” ukazało się około 1250 prac oryginalnych. – A. Zakrzewski, op. cit., s. 20. Łącznie w latach 1886–1939 na jego łamach ponad 350 autorów opublikowało 1293 prace. – S. T. Sroka, op. cit., s. 242.

²⁹ Nie wszystkie były wynikami badań *stricto* weterynaryjnych, a informowanie o nich miało na względzie zdrowie człowieka. W jednym z numerów pisano: „Doktor Bourrier następujące robił doświadczenia. Cztery funty pokrajanego mięsa pozostawił działaniu dymu tytoniowego. Mięso otrzymało ciemną powierzchnię. Głodny pies nie chciał żadną miarą tego mięsa ruszyć. Pomieszane z innym jedzeniem zjadł, lecz wkrótce zdechł wśród objawów widocznego otrucia [!]. Mięso pieczone jeszcze łatwiej pochłaniało dym tytoniowy. Bourrier ostrzega, aby w tych miejscach, w których mięso przechowuje się, gotuje lub je, również przy zabijaniu bydła, dymu tytoniowego nie było. – [Incipit] *Mięso a dym tytoniowy*, „Przegląd Weterynarski”, 1890, nr 3, s. 71.

³⁰ [Incipit] *Mikroskop 7.000 razy powiększający*, „Przegląd Weterynarski”, 1892, nr 9, s. 238.

³¹ [Incipit] *Drobnoustroje w maśle*, „Przegląd Weterynarski”, 1892, nr 11, s. 287; [Incipit] *O bakterjach spotykanych w wędlinach*, „Przegląd Weterynarski”, 1892, nr 4, s. 97.

³² Jedno z takich ogłoszeń, opublikowane w 1892 r. brzmiało: „Przywóz produktów zwierzęcych z powodu obawy zawleczenia cholery z Rosji został przez c[esarsko]. k[rólewskie]. Namiestnictwo galicyjskie zakazany. – [Incipit] *Przywóz produktów zwierzęcych*, „Przegląd Weterynarski”, 1892, nr 10, s. 240. Ten rodzaj informacji zamieszczono w rubryce „Wiadomości weterynaryjno-policyjne i statystyczne”. Tytuł działu wynikał z ówczesnego programu studiów – na wyższych uczelniach wykładano bowiem przedmiot o podobnej nazwie („Policja weterynaryjna dla medyków”). – K. Millak, *Słownik polskich lekarzy...*, s. 207.

³³ [Incipit] *Ardeny*, „Przegląd Weterynarski”, 1900, nr 1, s. 28; [Incipit] *Rasowe bydło zarodowe*, „Przegląd Weterynarski”, 1908, nr 12, s. 451; [Incipit] *Knurki i loszki rasy krajowej*, „Przegląd Weterynarski”, 1904, nr 4, s. 181; [Incipit] *Świń Yorshirów czystej rasy*, „Przegląd Weterynarski”, 1896, nr 11, s. 26.

informacje na temat wyścigów koni³⁴ lub wystaw zwierząt³⁵. W periodyku ukazało się również wiele tekstów o tematyce niezwiązanej ściśle z lecznictwem lub hodowlą zwierząt³⁶. Niezwykle ciekawe są teksty dotyczące historii weterynarii w Polsce oraz historii hodowli zwierząt Antoniego Barańskiego, jak również historii szkolnictwa weterynaryjnego we Lwowie autorstwa Piotra Seifmana³⁷. Na łamach czasopisma ukazywały się bieżące informacje dotyczące nie tylko szkolnictwa weterynaryjnego we Lwowie oraz na ziemiach polskich pod zaborami, ale także w Europie (zarówno wyższego, jak i niższych szczebli). Informowano o promocjach kolegów „po fachu”, pojawiały się gratulacje dla absolwentów weterynarii i kierunków pokrewnych. Jest to zrozumiałe, biorąc pod uwagę niewielką liczbę studentów i absolwentów uczelni weterynaryjnych. W jednym z numerów uwagę poświęcono „weterynarce”: „Panna Dobrowolskaja ukończyła studia weterynaryjne w Zurychu, zarząd zaś instytutu weterynaryjnego w Charkowie przypuścił ją do powtórzenia egzaminu. Koleżance tej jakiegoś ziemiaństwo w południowej Rosji zaproponowało posadę. Nie wątpimy, że pani ta nie znajdzie wiele naśladowniczek”³⁸ – pisano uszczypliwie.

Miscellanea

Różnorodność treści publikowanych na łamach „Przeglądu Weterynaryjnego” była ogromna. Jak już wspomniano tematyka periodyku dotyczyła spraw ściśle związanych z takimi dziedzinami, jak weterynaria czy hodowla, ale pojawiało się również szereg informacji dotyczących – mówiąc najogólniej – zdrowia człowieka. Na łamach „Przeglądu” publikowano m.in. informacje, mające charakter porad lekarskich. I tak na przykład

³⁴ [Incipit] *Wyścigi lwowskie*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1888, nr 6, s. 157–158; [Incipit] *Wyścigi na boniach Jonowskich*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1887, nr 7, s. 151, 152; [Incipit] *Wyścigi w Nicei*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1887, nr 5, s. 106.

³⁵ [Incipit] *Wystawy koni*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1907, nr 10, s. 378; [Incipit] *Z pierwszej wystawy rybackiej w Warszawie*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1901, nr 4, s. 149; [Incipit] *Z wystawy drobiu i królików w Galicji*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1907, nr 11, s. 411.

³⁶ Ciekawie została opisana sytuacja aprowizacyjna w Londynie, która stanowiła przedruk z czasopisma „Medycyna”: „Dla zaopatrzenia Londynu w mleko, masło krowie i ser potrzeba 600.000 krów, w tej liczbie 84.000 wyłącznie do dostarczenia mleka. Przy rozwożeniu go pracuje 4.000 koni. 1.000 dojnych krów, stanowiących własność 385 osób, znajduje się w samym mieście”. – [Incipit] *Apro wizacja Londynu*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1892, nr 12, s. 328. Dla porównania w 1890 r. liczba krów Galicji wynosiła ponad 1800 tys.[!]. – *Rocznik Statystyki Galicji 1892–1893*. R. 4, s. 241.

³⁷ A. Barański, *Weterynaryja w dawnej Polsce*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1886, nr 1, s. 2–6; P. Seifman, *Dzieje założenia we Lwowie Szkoły Weterynaryjnej*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1886, nr 5, s. 102–150.

³⁸ [Incipit] *Weterynarka*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1893, nr 3, s. 85. „Weterynarka” ta – biorąc pod uwagę rolę i sytuację kobiety w ówczesnym świecie – musiała wzbudzać ogromną sensację. Zrozumiałe, że było ich niewiele – na początku XX w. w Anglii były tylko trzy. – [Incipit] *Lekarki weterynaryjne w Anglii*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1905, nr 1, s. 29. Dla porównania w Królestwie Polskim w Guberni Warszawskiej było 24 lekarzy-weterynarzy i 15 felczerów weterynaryjnych (chodzi tylko o mężczyzn). – [Incipit], *Weterynaryja w guberni warszawskiej*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1905, nr 1, s. 29.

znajdziemy porady dotyczące domowych sposobów pozbycia się czkawki, odrobaczenia dzieci lub sposoby na odmrożenia³⁹. Zamieszczano nawet zalecenia bardziej specjalistyczne, na przykład doniesienia o nowym leku na padaczkę wraz z informacjami dotyczącymi jego dawkowania⁴⁰, przepis maści na ukąszenia owada⁴¹ lub płyn na ukąszenie żmii⁴². Wynikało to z posiadanego wykształcenia medycznego niektórych redaktorów pisma. Z periodyku można było dowiedzieć się także o cenach leków dostępnych w aptekach⁴³.

Jako że „Przegląd Weterynaryjny” był organem Towarzystwa Weterynaryjnego, na jego łamach ukazywały się także programy zebrań oraz sprawozdania. Przedstawiano w ten sposób zmiany organizacyjne Towarzystwa, jego sprawy bieżące oraz relacje i sprawozdania z prowadzonych przez jego członków badań⁴⁴. Publikowano informacje z życia towarzyskiego i działalności kulturalnej jego członków (na przykład o spotkaniach towarzyskich i istniejącym we Lwowie w latach 30. XX w. chórze)⁴⁵.

Na łamach „Przeglądu” ukazywały się recenzje i omówienia wydawnictw branżowych. Z czasem zaczęto zamieszczać nowości wydawnicze, a także najnowsze akty prawne dotyczące weterynarii. Specjalną rubrykę przeznaczono na nekrologi osób związanych z weterynarią, hodowlą i dziedzinami pokrewnymi zgodnie z obowiązującą konwencją. Należy pamiętać, że „Przegląd Weterynaryjny” ukazywał się w państwie, które jako monarchia miało ściśle scentralizowaną formę, więc nie może dziwić, że pomimo branżowego charakteru czasopisma, ukazywały się w nim również nekrologi członków cesarskiej rodziny (arcyksięcia Rudolfa albo cesarzowej Elżbiety⁴⁶). Źródłem wiedzy są także reklamy towarów lub usług niekoniecznie związanych z charakterem branżowym miesięcznika⁴⁷.

Trudno ocenić liczbę odbiorców czasopisma. Wspomniano, że w początkach istnienia Galicyjskie Towarzystwo Weterynaryjne liczyło 63 członków, dla których prenume-

³⁹ [Incipit] *Czkawka*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1890, nr 3, s. 67; [Incipit] *Odmrożenie*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1890, nr 3, s. 71.

⁴⁰ [Incipit] *Bromek rypidowo-amonowy*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1890, nr 3, s. 69.

⁴¹ „Kakaowe masło z 2% chlorku kokainy według Dra Norman Porit, ma być dobrym środkiem kojącym wszelkie swędzenie skóry przy jej wrażliwości i po ukąszeniu owadów”. – [Incipit] *Kakaowe masło 2%*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1890, nr 3, s. 69.

⁴² [Incipit], *Kwas chromowy” przeciw ukąszeniu żmii*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1892, nr 11, s. 288.

⁴³ [Incipit] *Nowy cennik leków*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1890, nr 3, s. 74.

⁴⁴ W latach 30. XX w. na łamach czasopisma zaczęły ukazywać się sprawozdania lwowskiej uczelni.

⁴⁵ [Incipit] *Z życia Lwowskiego Chóru*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1936, nr 5, s. 260–262.

⁴⁶ [Incipit] *Najdostojniejszy następca tronu*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1889, nr 2, s. 44. „Dnia 10 września br. lotem błyskawicy obiegła cała ziemię przerażająca swą grozą wieść o strasznej zbrodni popełnionej w Genewie na osobie Monarchini austriackiej. Cały świat zadrgał oburzeniem na straszną wiadomość o niegodziwym czynie, na którego określenie brak nazwy i dla którego rozum ludzki nie może wynaleźć jakiegokolwiek motywu”. – [Incipit] *Cesarzowa Elżbieta*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1898, nr 10, s. 325.

⁴⁷ Różnorodność reklam była ogromna. Były oferty aptek, które reklamowały najnowsze środki medyczne, oferty innych czasopism (na przykład poznańskiego „Ziemianina”) lub opaski i ochraniacze gumowe dla koni „szarej, czarnej brunatnej i białej barwy”. – [Incipit] *Strychulce gumowe*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1893, nr 3, s. 88.

rata była obowiązkowa. Prawie trzydzieści lat później liczba ta wynosiła 153 osoby⁴⁸. Prenumeratorem byli nie tylko członkowie Towarzystwa. Pod koniec wieku „Przegląd Weterynaryjny” abonowało około 200 osób. W pierwszym dziesięcioleciu XX w. „osiągnięciem redakcji za czasów prof. Królikowskiego [czyli w latach 1899–1911] było zdobycie poczytności i współpracy wśród weterynarzy–Polaków w Królestwie Polskim i w całej Rosji, nawet azjatyckiej”⁴⁹. Pochodzenie ówczesnego redaktora głównego (był to „wierny syn Mazowsza”), przyciągnęło „rzesze kolegów »zakordonowych«”⁵⁰. Należy podkreślić, że w piśmie publikowali nie tylko polscy autorzy⁵¹.

Podsumowanie

W 1936 r. ukazał się jubileuszowy numer czasopisma. Jego redaktorzy pisali wówczas: „Nie ma już wśród żywych nikogo z Tych, którzy pismo to do życia powołali. Trwa jednak wola Ich, przekazywana kolejno długiemu łańcuchowi następców, wola zapładniająca, której dorobek urósł w długich pięćdziesięciu latach w dzieło pełne wartości”⁵². Bez wątplenia należy się zgodzić z autorami powyższych słów. „Przegląd” jest nieocenioną skarbnicą wiedzy z szeroko rozumianej medycyny weterynaryjnej: z zakresu XIX- i XX-wiecznego lecznictwa zwierząt, anatomii patologicznej, fizjologii, hodowli, patologii, mikrobiologii i parazytologii, farmakologii i toksykologii oraz epizootiologii. Zawiera cenne informacje także z zakresu medycyny, prezentując nowoczesne metody leczenia. Jako że zbiór stanowi dziedzictwo polskiej myśli weterynaryjnej XIX i XX w., posiada ogromną wartość zarówno historyczną, jak również archiwalną. Ale nie tylko. „Przegląd Weterynaryjny” to także doskonale źródło historii społecznej i gospodarczej, zawiera bowiem informacje na temat ówczesnych zagrożeń dla człowieka, liczne dane statystyczne, informacje na temat bieżących wydarzeń na świecie⁵³ (także kulturalnych), sytuacji gospodarczej i społecznej na ziemiach polskich pod zaborami oraz w innych krajach⁵⁴. Dużo miejsca poświęca sprawom lokalnym oraz z obszaru monarchii austro-

⁴⁸ A. Perenc, op. cit., s. 396.

⁴⁹ A. Zakrzewski, op. cit., s. 14.

⁵⁰ W 1910 r. „Przegląd Weterynaryjny” prenumerowało 190 osób pochodzących z Galicji, 8 z Austrii, 7 z zaboru pruskiego (Poznańskie) i 150 z Królestwa Polskiego i Rosji. – Ibidem.

⁵¹ S. Baran, L. Lutsyk, L. Levytska, op. cit., s. 8.

⁵² [Incipit], *Dnia 1 stycznia 1936 roku minęło*, „Przegląd Weterynaryjny. Wydanie jubileuszowe”, 1936, [brak numeru], s. 2.

⁵³ Należy podkreślić, że w „Przeglądzie Weterynaryjnym” wydarzenia przedstawiane były na bieżąco, co wskazuje na bardzo dobry przepływ informacji w XIX w. (przykładowo w numerze marcowym z 1893 r. informowano o posiadzeniu jednego z rosyjskich towarzystw weterynaryjnych, na którym prezentowano nowoczesny oftalmoskop i mikroskop). – [Incipit] *Petersburg 2. lutego 1893 r.*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1893, nr 3, s. 84.

⁵⁴ W jednym z numerów donoszono na przykład o preferencjach żywnościowych mieszkańców Paryża: „Ubożsi mieszkańcy Paryża chętnie spożywają mięso końskie, mule i osły, sprzedawane w specjalnych jatkach [kramach rzeźniczych]. Popyt na to mięso wzrósł tak w ostatnich czasach w stolicy Francji, że okazała się

-węgierskiej lub tzw. bliskiej zagranicy, co jest zrozumiałe. „Przegląd Weterynaryjny” może także stanowić podstawę badań prasoznawczych XIX w.. Poza danymi na temat formuły czasopisma, podejmowanej tematyki, kierunków jego rozwoju, periodyk zawiera dokładne informacje na temat wydawnictwa, jak nakład, dystrybucja, kwestie finansowe itp.⁵⁵

Bibliografia

Źródła

Rocznik Statystyki Galicyi 1887 i 1888. R. 2.

Rocznik Statystyki Galicyi 1892–1893. R. 4.

Opracowania

Albert Z., *Każń profesorów lwowskich w lipcu 1941 r.* <http://www.lwow.com.pl/albert/albert-pl.html> [dostęp: 2.10.2017 r.].

Baran S., Lutsyk L., Levytska L., „Przegląd Weterynaryjny” („Przegląd Weterynaryjny”) jako odzwierciedlenie medycyny weterynaryjnej, nauki i edukacji, maszynopis.

Chrószcz A., Janeczek M., *Weterynaria na ziemiach polskich*, w: *Historia weterynarii i deontologia*, red. M. Janeczek, A. Chrószcz, T. Ożóg, N. Pospieszny, Warszawa 2012, s. 199–318.

S. Brzozowski, *Zabór austriacki*, w: *Historia nauki polskiej*, t. IV. 1863–1918, cz. I i II, red. B. Suchodolski, red. tomu Z. Skubała–Tokarska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987, s. 68–360.

potrzeba wybudowania w dzielnicy Vaugirard drugiego szlachtuza [rzeźni] końskiego. Z powodu otwarcia tej instytucji zarząd jej wydał bankiet, którego wszystkie dania złożone były z mięsa koni, mułów i osłów, w najrozmaitszy sposób przyrządzonego. W bankiecie brał udział minister marynarki”. – [Incipit] *Mięso końskie*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1905, nr 1, s. 82, 83. Dzięki lekturze periodyku możemy również poznać ceny wybranych towarów w poszczególnych krajach. – [Incipit] *Ceny targowe*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1905, nr 3, s. 132.

⁵⁵ Z kwestii finansowych dowiadujemy się np., że jeden rocznik „Przeglądu” kosztował w latach 90. XIX w. 2 zł (rocznik oprawiony – 2 zł 70 centów). Za 1 zł osobno można było nabyć bibliografię prof. Stanisława Królikowskiego, która ukazała się w tomie z 1891 r. – [Incipit] *Od Administracji Przeglądu weterynaryjnego*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1893, nr 2, s. 55. Koszt wydawnictwa był niezmienny do 1911 r. – S. Baran, L. Lutsyk, L. Levytska, op. cit., s. 5. Wówczas cenę czasopisma dla czytelników w Królestwie Polskim i Rosji „podniesiono z 3 na 5 r[ubli]s[rebrnych]” (podwyżka cen tylko w Królestwie Polskim prawdopodobnie wynikała z dużej liczby czytelników). Ceny te uległy zmianie po odzyskaniu niepodległości i zmianach gospodarczych w II RP. Ciekawe informacje na temat spraw finansowych podaje Aleksander Zakrzewski. Otóż początkowo „Przegląd Weterynaryjny” był wydawany ze składek członków Galicyjskiego Towarzystwa Weterynaryjnego. W 1892 r. czasopismo prenumerowało około 200 osób, spośród których kilku nie opłacało składek. Środki na wydanie periodyku pochodziły również od Towarzystwa, zaś od 1890 r. „Przegląd” otrzymywał subwencję Wydziału Krajowego. – A. Zakrzewski, op. cit., s. 13. Dzięki przyznaniu przez Sejm Krajowy subwencji, do 1914 r. organ nie miał większych problemów finansowych. Te pojawiły się po odzyskaniu niepodległości. W 1925 r. opłata za prenumeratę wynosiła 16 zł rocznie dla członków Małopolskiego Towarzystwa Lekarzy Weterynarii i 18 zł dla osób niezrzeszonych. W 1929 r. ceny te wzrosły odpowiednio do 24 i 30 zł. – K. Millak, *Historia prasy*, s. 398; A. Zakrzewski, op. cit., s. 17, 18.

- Janeczek M., Chrószcz A., *Choroby zakaźne i ich zwalczanie*, w: *Historia weterynarii i deontologia*, red. M. Janeczek, A. Chrószcz, T. Ożóg, N. Pospieszny, Warszawa 2012, s. 365–372.
- Jarowiecki J., *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*, Kraków–Wrocław 2008, s. 119–130.
- Millak K., *Słownik polskich lekarzy weterynaryjnych 1394–1918*, Lublin 1960–1963.
- Perenc A., *Historia lecznictwa zwierząt w Polsce*, Toruń 1936.
- Sroka S. T., *Nauki weterynaryjne we Lwowie do roku 1945*, Rzeszów 1999.
- Staśkiewicz G., *Szkolnictwo weterynaryjne*, w: *Zarys historii polskiej weterynarii z podstawami deontologii*, pod red. S. Tarczyńskiego, Warszawa 1990.
- Wrona G., *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939*, Kraków 2005.

Artykuły z „Przeglądu Weterynaryjnego”

- Barański A., *Historia bydła krajowego (Badania dotyczące ras i hodowli bydła w ubiegłych wiekach)*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1887, nr 1, s. 6–9; nr 2, s. 30–33; nr 3, s. 52–55; nr 4, s. 69–74; nr 5, s. 100–104; nr 6, s. 121–124; nr 7, s. 135–137; nr 8, s. 162–168; nr 9, s. 192–198; nr 10, s. 217–223; nr 11, s. 241–251; nr 12, s. 274–281.
- Barański A., *Maści bydła rogatego*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1886, nr 11, s. 232–234.
- Barański A., *Od redakcji*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1886, nr 1, s. 1.
- Barański A., *Świnia rasy polskiej*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1886, nr 1, s. 10–11.
- Barański A., *Weterynaryja w dawnej Polsce*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1886, nr 1, s. 2–6.
- Gajewski S., *Pół wieku Towarzystwa Lekarzy Weterynaryjnych w Małopolsce*, „Przegląd Weterynaryjny. Wydanie jubileuszowe”, 1936, [brak numeru], s. 23–65
- [Incipit] *Apropozycja Londynu*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1892, nr 12, s. 32.
- [Incipit] *Ardeny*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1900, nr 1, s. 28.
- [Incipit] *Bromek rudawo-amonowy*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1890, nr 3, s. 69.
- [Incipit] *Cesarzowa Elżbieta*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1898, nr 10, s. 325.
- [Incipit] *Ceny targowe*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1905, nr 3, s. 132.
- [Incipit] *Czkawka*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1890, nr 3, s. 67.
- [Incipit] *Dnia 1 stycznia 1936 roku minęło*, „Przegląd Weterynaryjny. Wydanie jubileuszowe”, 1936, [brak numeru], s. 2.
- [Incipit] *Drobnoustroje w maśle*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1892, nr 11, s. 287.
- [Incipit] *Ilość koni w armii*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1887, nr 5, s. 108.
- [Incipit] *Kakaowe masło 2%*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1890, nr 3, s. 69.
- [Incipit] *Knurki i loszki rasy krajowej*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1904, nr 4, s. 181.
- [Incipit] *Kwas chromowy” przeciw ukąszeniu żmii*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1892, nr 11, s. 288.
- [Incipit] *Lekarki weterynaryjne w Anglii*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1905, nr 1, s. 29.
- [Incipit] *Mięso a dym tytoniowy*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1890, nr 3, s. 71.
- [Incipit] *Mięso końskie*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1905, nr 1, s. 82, 83.
- [Incipit] *Mikroskop 7.000 razy powiększający*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1892, nr 9, s. 238.

- [Incipit] *Najdostojniejszy następca tronu*, „Przegląd Weterynarski”, 1889, nr 2, s. 44.
- [Incipit] *Nowy cennik leków*, „Przegląd Weterynarski”, 1890, nr 3, s. 74.
- [Incipit] *O bakterjach spotykanych w wędlinach*, „Przegląd Weterynarski”, 1892, nr 4, s. 97.
- [Incipit] *Od Administracyi Przeglądu weterynarskiego*, „Przegląd Weterynarski”, 1893, nr 2, s. 55.
- [Incipit] *Odmrożenie*, „Przegląd Weterynarski”, 1890, nr 3, s. 71.
- [Incipit] *Petersburg 2. lutego 1893 r.*, „Przegląd Weterynarski”, 1893, nr 3, s. 84.
- [Incipit] *Przywóz produktów zwierzęcych*, „Przegląd Weterynarski”, 1892, nr 10, s. 240.
- [Incipit] *Rasowe bydło zarodowe*, „Przegląd Weterynarski”, 1908, nr 12, s. 451.
- [Incipit] *Strychulce gumowe*, „Przegląd Weterynarski”, 1893, nr 3, s. 88.
- [Incipit] *Świń Yorshirów czystej rasy*, „Przegląd Weterynarski”, 1896, nr 11, s. 26.
- [Incipit] *Weterynarka*, „Przegląd Weterynarski”, 1893, nr 3, s. 85.
- [Incipit] *Weterynarzy w guberni warszawskiej*, „Przegląd Weterynarski”, 1905, nr 1, s. 29.
- [Incipit] *Wojskowi konowali w szkole weterynaryi*, „Przegląd Weterynarski”, 1886, nr 1, s. 14.
- [Incipit] *Wyścigi na boniach Jonowskich*, „Przegląd Weterynarski”, 1887, nr 7, s. 151, 152.
- [Incipit] *Wystawy koni*, „Przegląd Weterynarski”, 1907, nr 10, s. 378.
- [Incipit] *Wyścigi lwowskie*, „Przegląd Weterynarski”, 1888, nr 6, s. 157–158.
- [Incipit] *Wyścigi w Nicei*, „Przegląd Weterynarski”, 1887, nr 5, s. 106.
- [Incipit] *Z pierwszej wystawy rybackiej w Warszawie*, „Przegląd Weterynarski”, 1901, nr 4, s. 149.
- [Incipit] *Z wystawy drobiu i królików w Galicyi*, „Przegląd Weterynarski”, 1907, nr 11, s. 411.
- [Incipit] *Z życia Lwowskiego Chóru*, „Przegląd Weterynaryjny”, 1936, nr 5, s. 260–262.
- Kulczycki W., *Wykaz statystyczny chorób u koni tramwajowych we Lwowie za rok 1892*, „Przegląd Weterynarski”, 1893, nr 11 i 12, s. 128–133.
- Seifman P., *Dzieje założenia we Lwowie Szkoły Weterynarii*, „Przegląd Weterynarski”, 1886, nr 5, s. 102–150.
- Zakrzewski A., *Z dziejów Przeglądu Weterynaryjnego*, „Przegląd Weterynaryjny. Wydanie jubileuszowe”, 1936, [brak numeru], s. 11–22.

The contribution of the *Veterinary Review* journal to the integration of the Polish veterinary community in Lviv. Beyond veterinary science

Summary: This article examines the history, structure and topics discussed by *Veterinary Review*, a scientific journal published in 1886-1939 in Lviv. The Polish veterinary community became integrated relatively late after the partition Poland. The *Veterinary Review* was the first veterinary journal to be published after the partition of Poland, and the fifth veterinary journal in Europe (after the journals published in France, England, Germany and Russia). It is worth noting that it was the first scientific veterinary journal in the Polish language. Before 1886, the Polish veterinary community could only publish articles in general press, in medical and natural science journals, or in foreign veterinary journals.

The *Veterinary Review* is an important legacy of Polish veterinary science of the 19th and 20th centuries, and it has considerable historical and archival value. The journal documents the evolution the professional identity of Polish veterinarians. It remains an invaluable repository of veterinary medical knowledge, whose significance is underscored by its depiction of veterinary medicine on the territories of partitioned Poland. The articles in the *Veterinary Review* were written mostly by outstanding Polish veterinarians, who deployed the described methods of treatment in their practice. The journal was able to attract foreign contributors as its popularity increased over time. Human medicine and modern treatment methods also fell within the scope of the journal. The *Veterinary Review* is an excellent resource for research into social and economic history. It describes public health risks at the time, provides access to a wealth of statistical data, information about current events (also cultural), and portrays the economic and social situation on the territories of partitioned Poland and in other countries.

Keywords: history of Polish veterinary science, first Polish veterinary journal, veterinary literature, veterinary education, veterinary science on the territories of partitioned Poland